

Místo sociologické analýzy v poznávací činnosti strany

Celoarmádní stranický aktiv, zaměřený k rozpracování a realizaci závěrů XVI. sjezdu KSČ, stanovil i konkrétní požadavky na společenskovo vědní výzkumnou činnost, jakožto nedílnou součást poznávací činnosti strany v ČSLA.

Jde především o to, „... aby společenskovo vědní výzkumná činnost účinněji přispívala k teoretickému rozpracování a praktickému uplatňování leninských principů výstavby socialistické armády, rozpracovávání sociálně politických problémů budování vysoce moderní armády a upevňování bojové pohotovosti“. (Celoarmádní stranický aktiv k rozpracování a realizaci závěrů XVI. sjezdu KSČ v ČSLA. Praha, Naše vojsko 1981, s. 28.)

V této souvislosti vystupuje do popředí otázka, jakou funkci může v rámci celého systému poznávací činnosti strany v ČSLA splňovat sociologická analýza?

Sociologická analýza představuje i v podmínkách socialistické armády komplexní a systematicky analyticko-syntetický a induktivně deduktivní proces, který na základě marxisticko-leninské teorie a dříve realizovaného vědeckého poznání má poskytovat vědecké informace o funkčních, kauzálních a zákonných souvislostech společenských jevů a vojenskopolitických procesů, které vznikají a působí v podmínkách socialistické armády, anebo komplexní vědecké informace, které jsou vyjádřením vzájemného vztahu armády a společnosti.

Zároveň jsme povinni vycházet z předpokladu, že při uplatňování jakékoliv analýzy ve vědeckém poznání (tzn. včetně uplat-

ňování sociologické analýzy) vycházíme z předpokladu, že analýza představuje globální výraz, který v sobě zahrnuje celou množinu forem poznání. Ty vzájemně souvisí, navazují na sebe a jsou předpokladem možnosti poznání a vyjádřením určité míry hloubky reálné skutečnosti.

Specifičnost marxisticko-leninské sociologické analýzy spočívá v tom, že na rozdíl od jiných společenských věd zkoumá zákonitosti a vzájemné souvislosti, které působí mezi různými sférami společenského života. To znamená, že každý společenský jev nebo proces je zkoumán ze všech významných aspektů společenských vztahů, souvislosti a vývoje.

Na rozdíl od sociologické analýzy, uplatněné v buržoazní vojenské sociologii (kde jde převážně o jednostranný empirismus), marxisticko-leninská sociologická analýza v dialektické jednotě postihuje:

- objektivní podmínky, kde sledované společenské jevy a procesy vznikají,
- promítnutí objektivních podmínek do vědomí jednotlivců, sociálních skupin a celých tříd,

- promítnutí společenských podmínek a sociálních vztahů do společenské aktivity objektu pozornosti.

Význam sociologické analýzy v ČSLA vyplývá v současné době především z její rostoucí úlohy při naplňování požadavku interdisciplinárního přístupu v marxisticko-leninské vojenské vědě. Zároveň vyplývá z významu poznávací činnosti strany, zaměřené na obsah vnitrostraníckého života a účinnosti stranickopolitické práce v ČSLA.

Na celoarmádním stranickém aktivu k rozpracování a realizaci závěrů XVI. sjezdu KSČ bylo zdůrazněno: „Větší pozornost je třeba věnovat zkoumání zákonitosti a principů stranickopolitické práce a efektivnosti jejího provádění.“ (Celoarmádní stranický aktiv k rozpracování a realizaci závěrů XVI. sjezdu KSČ v ČSLA. Praha, Naše vojsko 1981, s. 29.)

Poznatky z vědeckovýzkumné činnosti v ČSLA potvrzují, že sociologická analýza může být uplatněna při jakémkoli řešení vědeckého problému společenského charakteru. Prostřednictvím sociologické analýzy je možné všestranně sledovat a odhalovat nejen vývojové tendence sledovaných společenských jevů a procesů, ale i všestranné vědecké poznání realizace sociálně politických principů výstavby socialistické armády.

Při uplatňování sociologické analýzy ve vědeckém poznání v ČSLA jsme dále povinni vycházet z předpokladu, že sociologická analýza v poznávací činnosti strany odmítá jak abstraktní teoretizování, tak i povrchní deskriptivní přístup, který se realizuje na pomezí plochého empirismu a spatřuje těžiště svého přístupu v dotazníkovém šetření. Plní svou heuristickou funkci ve vědeckém poznání v ČSLA pouze za předpokladu, že je oproštěn od jednostranného psychologického a sociálně psychologického redukcionismu, především od neopozitivistického absolutizování statických údajů, které nepřekračují hranici empirické generalizace.

Jen taková sociologická analýza, která komplexně přistupuje k objektu své pozornosti z hlediska teoretických a metodologických východisek, interdisciplinárního přístupu, která zároveň a plně respektuje ekonomické, třídně politické a ideologické souvislosti, umožňuje postihnout nové vývojové tendence, spojené s realizací vojenské politiky strany v naší společnosti, včetně armády, postihnout nové zákonitosti a vývojové tendence, které jsou spojené s upevňováním bojové a politické přípravy naší armády.

Významnou otázkou při uplatňování sociologické analýzy v poznávací činnosti strany v podmínkách socialistické armády je vymezení jejího vztahu k výzkumu veřejného mínění.

Výzkum veřejného mínění v podmínkách budování rozvinuté socialistické společnosti neustále nabývá na významu. To potvrzuje i pozornost, která otázkám výzkumu veřejného mínění byla věnována na XXVI. sjezdu KSSS.

Při uplatnění metodologického principu komplexnosti ve vědeckém poznání v ČSLA a v poznávací činnosti strany vůbec je

nutné brát v úvahu, jak se jednotlivé společenské procesy promítají do vědomí jednotlivců, celých vojenských kolektivů, jak se odrážejí ve vědomí členů strany a celého stranického aktivu.

Výzkum veřejného mínění je orientován na přesně vymezené a ohraničené společenské procesy, a to na dynamiku vývoje vědomí jednotlivců, sociálních skupin, tříd i vojenských kolektivů. V popředí stojí zájem o všestrannou objektivní informaci, která se týká společenského vlivu různých událostí, opatření, konkrétní činnosti atd. Rozhodujícím činitelem, který determinuje gnozeologickou stránku a celkovou hodnotu výzkumu veřejného mínění, je poznávání subjektivní složky společenské skutečnosti explorativní cestou. Vycházíme přitom ze známé skutečnosti, že složky a elementy subjektivní stránky společenské reality nemůžeme na lidech bezprostředně pozorovat, protože jsou součástí jejich vědomí — psychického života.

Výzkum veřejného mínění je možné plně zahrnout do sféry pozornosti sociologické analýzy v socialistické armádě. Kvalitní výzkum veřejného mínění totiž může být zdrojem primárních informací pro další náročné vědecké poznání (např. sledování účinnosti ideové výchovné práce, kulturně výchovné práce, masové politické práce, individuální práce s lidmi, zjišťování vlivu cílů ideologie apod.).

Právě veřejné mínění ovlivňuje aktivní vztah k plnění stanovených cílů bojové a politické přípravy. Proto je nutné znát, jak se jednotlivá opatření v ČSLA promítají do vědomí jednotlivců a celých vojenských kolektivů, především pak jak se v kladném nebo záporném významu promítají do aktivní činnosti, zaměřené ve prospěch upevňování bojové pohotovosti v naší armádě.

Přitom je nutné brát v úvahu, že v sociologické analýze, která zkoumá aktivnost veřejného mínění, má trvalou platnost poznání o podmínkách přeměny duchovního jevu na stimuly činnosti lidí. Ty v ideologické rovině vystupují jako teoretické rozpracování otázek o potřebách, zájmech, cílech a idejích, které zdůvodňují nevyhnutelnost činnosti ve prospěch socialistické společnosti a její armády. Ve společenské psychologii se tyto potřeby, zájmy, cíle a ideje již neprojevují v teoretické rovině, ale ve formě přesvědčení, víry, ideologické orientace a pracovní činnosti. „Specifika společenské psychologie spočívá v tom, že uskutečňuje přeměnu přesvědčení, víry, orientací a jiných sociálně psychologických aspektů na reálné vztahy — na činnost.“ (Uledov, A. M.: Očerki metodologii poznání sociálních

javlenij. Moskva 1976, s. 96.) Komplexní analýza veřejného mínění cestou sociologické analýzy tedy dovoluje a umožňuje odhalovat nejen aktivní úlohu vědomí, ale i přesně určit jeho obsah, vysvětlit jeho závislost na ideové práci — přes rozsah potřeb a zájmů, které nacházejí svůj konkrétní odraz v praktické činnosti.

Při vymezování místa a úlohy sociologické analýzy poznávací činnosti strany v ČSLA vystupuje do popředí i otázka, jaký je rozdíl mezi sociologickou analýzou a vojenskociologickým výzkumem (též někdy uváděným jako empirický výzkum nebo konkrétně sociologický výzkum)? Sociologická analýza uzavírá celý proces sociologického vyjádření sledovaných jevů nebo vojenskopolitických procesů, a to až do úrovně teoretického zobecnění. Splňuje i významnou úlohu při získávání vědeckých poznatků prognostického charakteru. Ve své operativní podobě (realizuje se především na bázi vojenskociologického výzkumu a výzkumu veřejného mínění), z hlediska bezprostředních potřeb řídicí a organizační práce velitelů a politických orgánů, je v podstatě nástrojem k získání komplexních a všestranně ověřených sociologických informací. (Blíže viz: Grätzer, A.: Vybrané problémy vojenskociologického výzkumu. Bratislava VPA KG, 1977, s. 9—20.)

Proto sociologické informace musí být spolehlivé, hodnověrné, nesmí objevovat již objevené a obecně známé, musí být nezbytné a dostačující. Netrpělivost, úspěchanost, či zatajování vědeckých faktů, spekulativní postupy zde rozhodně nemají své místo.

Z hlediska naší pozornosti nás navíc zajímá, jakou úlohu může splňovat sociologická analýza v poznávací činnosti strany v ČSLA za předpokladu systémového přístupu. Sociologická analýza byla uplatněna při plnění vědeckovýzkumných úkolů v ČSLA v letech 1976—1980. Možnost jejího uplatnění byla ověřována při realizaci vědeckovýzkumných úkolů, zaměřených na obsahovou stránku činnosti ZO KSČ a CÚV KSČ, prohlubování vlivu strany a na otázky výcviku a výchovy atd. Takto získané poznatky byly uplatněny v širokém společenskovědním výzkumu, zaměřeném na účinnost výchovy a praktickopolitické přípravy kandidátů a mladých členů strany v ČSLA. V této souvislosti byly ověřovány z hlediska metodologické stránky poznávací činnosti strany tyto významné otázky:

— možnost uplatnění sociologické analýzy v souvislosti s využitím systémového přístupu ve vědeckém poznání,

— možnost uplatnění sociologického přístupu při všestranné analýze obsahu činnosti ZO KSČ z hlediska jejího prioritního postavení v péči o členskou základnu strany,

— místo výzkumu veřejného mínění při uplatnění sociologické analýzy tohoto obsahového zaměření.

Vycházelo se přitom z předpokladu, že systém výběru, výchovy a přípravy kandidátů a mladých členů strany je plněn v ČSLA prostřednictvím ideové výchovné a praktickopolitické činnosti politických orgánů, ZO KSČ, CÚV KSČ, politických pracovníků útvarů a jednotek, ručitelů a velitelů — komunistů. Cílem tohoto systému je výchova a praktická politická příprava takových členů strany, kteří mají všestranně plnit požadavky člena strany, vyplývající ze stanov a z vedoucí úlohy strany v naší armádě.

Při zkoumání obsahových problémů tohoto systému bylo nutné brát v úvahu, že vzhledem k rozdílnému místu a úkolům vojáků z povolání a základní služby, kandidátů a mladých členů strany má proces jejich výchovy a přípravy vedle obecných a společenských rysů také některé zvláštnosti a specifiky. To má svůj výraz i v organizačních formách, které jsou charakterizovány snahou jednotlivých článků systému o důsledné uplatňování diferencovaného přístupu k jejich výchově a praktickopolitické přípravě. Zákonitě je proto těžiště pozornosti soustředěno na vojáky z povolání, kteří tvoří rozhodující jádro členské základny stranické organizace.

Těžiště pozornosti uplatněné sociologické analýzy bylo především zaměřeno na:

— způsob výběru a praktickopolitické přípravy kandidátů a mladých členů strany jak z hlediska motivace vstupu do řad KSČ, tak z hlediska všech činitelů, které se na této činnosti podílejí,

— obsah, úroveň a účinnost vnitrostranické výchovy kandidátů a mladých členů strany včetně odrazu ideové politické připravenosti v jejich morálně politických vlastnostech a hodnotové orientaci,

— podíl kandidátů a mladých členů strany na vnitrostranickém životě v ZO KSČ a DO KSČ a jejich podíl při uplatňování vlivu strany na bojovou politickou přípravu,

— politickou angažovanost a příkladnost kandidátů a mladých členů strany i na rozvoj aktivity a iniciativy v jednotkách při plnění úkolů bojové pohotovosti.

Takto zaměřená sociologická analýza využívala poznatků a údajů, které byly získány jednak výzkumem veřejného mínění, názorů a stanovisek vybraného repre-

zentativního vzorku kandidátů z mladých členů strany v ČSLA, jednak pomocí formalizovaných rozhovorů s vybranými výbory ZO KSČ a předsedy ZO KSČ.

K získání komplexních informací byla udělána i analýza řídicích dokumentů politického oddělení svazků a stranických dokumentů CÚV a ZO KSČ, které se vztahovaly k otázkám výběru, výchovy a praktické politické přípravy kandidátů a mladých členů strany. Získané poznatky byly konfrontovány s výsledky, kterých dosahují kandidáti a mladí členové strany v bojové a politické přípravě, kázní a příkladností při rozvoji aktivity a iniciativy u útvaru. Realizovaná sociologická analýza tohoto obsahového zaměření přinesla celou řadu podnětných vědeckých poznatků z hlediska dalšího prohloubení účinnosti systému výběru, výchovy a praktickopolitické přípravy kandidátů a mladých členů v ČSLA.

Výzkum potvrdil možnost uplatnění sociologické analýzy při vědeckém zkoumání tak významné ideově politické a organizační činnosti strany, která je spojena se zkvalitněním její členské základny. Dále se potvrdilo: aby sociologickou analýzou

mohly být postihovány obsahové problémy vlastní činnosti strany a účinnosti stranickopolitické práce, je nutné přesně dodržovat všechny metodologické principy poznávací činnosti strany, s těžištěm pozornosti na princip komunistické stranickosti. Zároveň je nutné plně se opírat o metodologickou funkci vědeckého komunismu a teorie výstavby strany a stranickopolitické práce v ozbrojených silách a využívat poznatků, které byly získány prostřednictvím ostatních hraničních společenských věd zabývajících se problematikou vojenství, jako je např. vojenská psychologie, vojenskoso sociální psychologie, vojenská pedagogika atd.

Pro další rozvoj vědeckého poznání v ČSLA tento výzkum potvrdil i možnost uplatnění správně realizované sociologické analýzy na všechny obsahové problémy, které jsou spojené s touto činností strany, která je spojena s uplatňováním vedoucí úlohy strany v ČSLA. Je však potřebné vždy přesně vymezit, co bude objektem její pozornosti v rámci řešeného vědeckého problému i co bude zdrojem výchozích informací a objektivních poznatků.

Úloha objektivních podmínek a subjektivního činitele ve válce, v ozbrojeném zápase

Válka, ozbrojený zápas, právě tak jako každá jiná společenskopraktická aktivita představují složitou vzájemnou interakci, vzájemné působení, ovlivňování a podmínování mezi objektivními podmínkami na jedné straně a subjektivními činiteli na druhé straně.

Jakou úlohu hrají objektivní podmínky ve vztahu k subjektivnímu činiteli?

Především objektivní podmínky představují a plní úlohu **předpokladů** praktické činnosti subjektivních činitelů; vytvářejí **reálný prostor** pro rozhodování a jednání subjektivních činitelů; iniciují, podněcují, **motivují** aktivitu subjektivních činitelů; **limitují**, omezují, ohraničují svobodu jednání a rozhodování subjektivních činitelů, kladou jisté relativně stabilní hranice, meze svobody rozhodování a jednání.

V této souvislosti je potřebné zdůraznit protikladnost úlohy objektivních podmínek, které spočívají mj. v tom, že vytvářejí předpoklady i kladou překážky našemu jednání; usnadňují i znesnadňují činnost; vytvářejí i omezují, limitují prostor jednání; motivují i tlumí motivaci lidského jednání; stimulují, podněcují i brzdí jednání atp.

Chceme-li pochopit vzájemný vztah a interakci objektivních podmínek a subjektivních činitelů, nevystačíme pouze se zjišťováním, jak objektivní podmínky ovlivňují, podmínují, působí na subjektivního činitele. K tomu nutně musíme vzít v úva-

hu zpětný vliv subjektivních činitelů na objektivní podmínky.

Jinými slovy řečeno, chceme-li všestranněji pochopit a objasnit proces rozhodování a jednání velitele, zdaleka přitom nevystačíme jen s kauzální analýzou jeho činnosti, která zdůrazňuje prvořadě podmíněnost rozhodování a jednání velitele vlivy vnějšího světa, které jakkoli jsou významné, nejsou samy o sobě jedinými činiteli působícími na subjekt rozhodování.

Nemenší pozornost si zaslouží i náležitě zkoumání těch činitelů, které mají svůj původ, základ v samotném subjektu rozhodování, v jeho rozhodnutích, jednání, činech.

Velitel, který přijímá rozhodnutí, není totiž podmínován jen přírodními a sociálními vlivy z vnějšku, ale i on sám je vůči sobě jednou z významných podmínek; jinými slovy velitel se ve své činnosti také sebepodmiňuje.

Jakou úlohu hrají subjektivní činitelé — velitelé, štáby, vojska ve vztahu k objektivním podmínkám?

Především je nutné zdůraznit, že velitelé, štáby, příslušníci vojsk angažovaní ve válce musí **permanentně poznávat, zkoumat, analyzovat objektivní podmínky** a jejich protikladné působení.

Objektivní podmínky jsou v zásadě poznatelné, nikdy však je všechny vyčerpávajícím způsobem nepoznáme. Vždy zůstane celá řada z nich bud nepoznána, nebo poznána neúplně, částečně.

PII analýze a zkoumání objektivních podmínek sledujeme mj. potřebu orientovat se v nich, klasifikovat je, utřídit; odlišit např. objektivní podmínky přírodní od sociálních; nutné zákonitě od nahodilých; určující od druhořadých; relativně trvalé od přechodnějších, dočasnějších atp.

Poznávání objektivních podmínek je vždy v různém stupni vázáno na zkoumání podmínek, příčinných a zákonitých souvislostí, vztahů v objektivní realitě — v přírodě i ve společnosti, v tom i ve válce, ozbrojeném zápase.

Závažný význam má odlišení objektivních podmínek přírodní povahy od podmínek sociálního charakteru, vzhledem k jejich rozdílnému působení, prosazování svého vlivu. Přírodní podmínky zpravidla působí samočinně, bez spoluúčasti, spolupříspění člověka. Naproti tomu sociální podmínky jsou využívány a působí výlučně prostřednictvím činnosti lidí.

V jistém smyslu jak v mírovém, tak ve válečném životě nepřetržitě zkoumáme podmínky, napomáhající, nebo ztěžující plnění úkolů, předsevzetí, plánů atp. Nelze ztráčet ze zřetele, že „... změna materiálních předpokladů pro vedení války a podstatné zvraty v sociálně politických a ideologických vztazích států a tříd bezprostředně působí na vojenskou techniku a zbraně, na morálně bojové vlastnosti i početní stav vojsk.“ (Válka a armáda. Praha 1979, s. 171.)

Velitelé, štáby a vojska musí trvale **přihlížet k existenci a působení objektivních podmínek.**

Podmínky mají objektivní, na člověka nezávislý charakter. Platí to i pro ty objektivní podmínky, které jsou výsledkem subjektivní činnosti lidí a existují v objektivizované, materializované, zpědmětně podobě v objektivní realitě.

Z této skutečnosti je nezbytné v naší praktické činnosti vycházet, uvědomovat si, že se velitelé, štáby atp. nemohou vymanit, zbavit vlivu a stát se absolutně autonomně nezávislými na podmiňujících činitelích. Objektivní podmínky jsou součástí objektivní reality, existují a působí na naše jednání a z toho je nutné v praxi vycházet.

Přihlížet v praxi k objektivním podmínkám mimo jiné znamená: uznat jejich objektivní existenci; nezavírat oči před nimi; respektovat jejich protikladné působení a možné protikladné sociální důsledky; uvědomovat si jejich protikladný vliv na naše rozhodování a jednání; zkoumat jaký prostor nám vytvářejí pro rozhodování a jednání; přihlížení k objektivním podmínkám nesmí mít nazíravý, pasivní charakter, zahrnuje i zpětnou vazbu, ak-

tivní zpětné působení velitelů, štábů na objektivní podmínky atp.

Ve válce to např. znamená přihlížet k ekonomickým, politickým, vědeckotechnickým, vojenským, morálně politickým, přírodním a jiným vlivům; nekonstatovat pouze jejich objektivní existenci, pokud nás omezují, limitují — uvědomují si možnost cílevědomě na ně působit, přetvářet atp.

Jestliže např. plnění bojového úkolu limitují přírodní vlivy — volit jiné formy bojové činnosti, použít jinou techniku a taktiku; limitují-li naši činnost zbraně — zdokonalit je, zavést do výzbroje nové; limituje-li nás organizační struktura armády — zdokonalit, změnit ji atp.

Determinující činitelé vytvářejí větší či menší možnosti pro společenskou praxi. Z toho vyplývá požadavek **využívat možnosti, které nám objektivní podmínky poskytují.**

Přitom je třeba vycházet z toho, že **objektivní podmínky** vytvářejí protikladné, různě orientované možnosti, jako např. možnosti progresivní i regresivní, revoluční i kontrarevoluční; evoluční a revoluční; pozitivní i negativní; společensky žádoucí i nežádoucí atp.

V důsledku toho orientace velitelů, štábů na využívání možností nebude u všech stejná. Lze očekávat orientaci na využívání možností společensky žádoucích, progresivních, revolučních, pozitivních, při současném paralyzování vlivů společensky nežádoucích, negativních, regresivních, kontrarevolučních možností.

Přitom je nutné od sebe odlišit podmínky a možnosti abstraktní od možnosti reálných a uvědomit si, že využívání podmínek a možností ve společenském životě je závislé na aktivitě subjektivních činitelů.

Ve válce to např. znamená využívat jak celospolečenských, tak i specifických vojenských podmínek, možností k dosahování co největšího efektu, výslednosti bojové činnosti. Jde např. o možnosti ekonomické, sociálně politické, vědeckotechnické, kulturní, vojenské a jiné. V současnosti, jak se uvádí v dokumentech XXVI. sjezdu KSSS: „Vznik a upevňování světové socialistické soustavy, neustálá změna poměru sil ve světovém měřítku ve prospěch sil míru, demokracie a socialismu má nesmírný vliv na veškerý vývoj lidské společnosti, tedy i na změnu podmínek působení zákonů vzniku válek, zejména světové války.“

Současně to předpokládá využívat objektivních podmínek oslabujících protivníka, jeho slabých a zranitelných míst, nedostatků v poznání, předvídání, rozhod-

vání, v technické vybavenosti vojsk, vycvičenosti vojsk, morálně politickém stavu vojsk atp.

Velitelé, štáby, vojska současně **kladou odpor, vzdorují, čelí působení a vlivům nepříznivých objektivních podmínek.**

Účastníci ozbrojeného zápasu nejsou nikdy podmiňováni jen jedním, izolovaně vzatým činitelem. Naopak jejich rozhodnutí, jednání, činy jsou výsledkem působení obtížně vyčíslitelného množství nejrozličnějších shodně i protisměrně působících, vzájemně se posilujících i anulojících se, popřípadě křížících se vlivů, jejichž konečným výsledkem je zpravidla rozhodnutí, čin, nebo jeho následky. Na tuto okolnost upozornil svého času Bedřich Engels: „Děláme si své dějiny sami, avšak za prvé za velmi určitých předpokladů a podmínek... Za druhé dějiny se dělají tak, že konečný výsledek vyplývá vždy z konfliktu mnoha jednotlivých vůlí, z nichž zase každá se stává takovou, jakou je působením spousty zvláštních životních podmínek.“ (Engels, B.: *Dopis J. Blochovi. Marx-Engels. Vybrané spisy. Praha 1957, s. 380.*)

Jak jsem již uvedl, objektivní podmínky působí rozporupně, protikladně, nežádoucí diametrálně protichůdně — usnadňují i znesnadňují naši činnost, vytvářejí i omezují prostor relativně svobodného rozhodování a jednání, motivují a stimulují naši činnost i působí antimitivačně, antistimulačně, skrývají možné pozitivní i možné negativní individuální a společenské důsledky.

Velitelé, štáby, vojska nejsou vydáni na milost a nemilost objektivním podmínkám, nejsou otroky jejich „nevyzpytatelného působení“. Objektivní podmínky nepůsobí fatálně, osudově, neodvratně.

Velitelé, štáby, vojska mohou a musí klást odpor; čelit, vzdorovat nepříznivým objektivním podmínkám; zasahovat do jejich konstelace; posilovat vliv jedněch a oslabovat působení druhých; eliminovat, vylučovat ze života nežádoucí a vyvolávat v život jiné, žádoucí atd.

Vzdorovat, čelit nepříznivým objektivním podmínkám přírodní povahy ve válce je možné např. zvyšováním fyzické odolnosti lidí, konstruováním zbraní a vojenské techniky méně závislých na přírodních, klimatických, meteorologických vlivech.

Podmínkám a vlivům, limitujícím a omezujícím psychofyzickou „výbavu“ člověka, je možné čelit „prodloužením smyslových orgánů“, „prodloužením orgánů rozumového myšlení“, mozkou různými technickými přístroji a prostředky (dalekohledy, přístroje pro vidění v noci, radiolokátory,

detektory, samočinné počítače, prostředky automatizace atp.).

Objektivním podmínkám sociální povahy limitujícím naši činnost ve válce můžeme čelit hledáním nových prostředků k vedení války, hledáním náhradních řešení, soustředováním sil a prostředků v rozhodujícím místě a čase, změnou poměru sil, přechodem do dočasné obrany atp.

Zpětný vliv velitelů, štábů i vojsk na objektivní podmínky má podobu **modifikace a usměrňování působení objektivních podmínek.**

Marxisticko-leninská teorie odmítá představy o výlučné a jednostranné závislosti člověka a jeho činnosti na vnějších podmínkách. Vnější podmínky vlivy se lomí přes člověka, přes jeho potřeby a zájmy; cit i vůli; vlastnosti i praktické postoje.

Velitel při rozhodování se nejen podrobují vnějším podmiňujícím vlivům, ale klade i odpor, vzdoruje jim, modifikuje jejich působení. Subjekt rozhodování není trpnou, pasivní, přizpůsobivou bytostí, ale naopak bytostí předmětně činnou, tvořivou, vystupující vůči prostředí, v němž se nachází s vlastními požadavky, potřebami, předsevzetími, které svým jednáním realizuje v objektivním světě.

Velitelé a štáby jsou nejen ve své činnosti podmiňováni přírodními a sociálními vlivy a činiteli, ale současně sami zpětně na tyto podmiňující faktory působí, ovlivňují je a přetvářejí.

Klíč k pochopení zdánlivého dilematu mezi objektivní podmíněností lidí v ozbrojeném zápasu a jejich relativně svobodnou činností, mezi ovlivňováním lidí vnějšími podmínkami a přetvářením těchto podmínek lidmi spočívá ve společenské praxi.

Při všem existujícím ovlivňování konkrétními podmínkami bojové situace nejsou velitelé a štáby otrocky, jednostranně na těchto podmínkách závislí. Naopak, svou praktickou aktivitou závislost na vnějším prostředí překonávají, dostávají se relativně „nad dané poměry“, současně se však dostávají do nových a nových závislostí a objektivních podmínek, které jsou nuceni znovu a znovu prostřednictvím poznání a praxe překračovat a relativně se z nich „vymaňovat“.

I pro činnost lidí v ozbrojeném zápasu mají závažný metodologický význam Marxova a Engelsova slova, podle nichž: „Dějiny nedělají nic, nemají žádné nesmírné bohatství a nestěťávají se v žádných bitvách. Ne dějiny, ale právě člověk je tím, kdo tvoří dějiny. Není to tak, že by „dějiny“ používaly člověka jako prostředku k dosažení svých cílů — jako by byly nějakou zvláštní osobou — ne, dějiny nejsou ničím jiným než činností člověka, který

sleduje své cíle.“ (Marx, K. — Engels, B.: Svátá rodina. Marx-Engels. Spisy, sv. 2, Praha 1957, s. 111.)

Modifikace objektivních podmínek může mít různé formy projevu, např. změnu stupně vlivu, úlohy, zaměření, orientace, přijímání preventivních opatření k zamezení negativních, nežádoucích důsledků přírodních a sociálních determinant. Míra modifikace a usměrňování objektivních podmínek jsou závislé na stupni jejich poznání, stupni rozvoje společenské praxe, na akceschopnosti subjektivních činitelů, na věcných, materiálních prostředcích, které mají subjektivní činitelé — velitelé, štáby a vojska — k dispozici atp.

Velitelé, štáby i vojska mohou svou praktickou činnost **překračovat existující objektivní podmínky.**

Jednou z charakteristických vlastností člověka a sociálních kolektivů je permanentní nespokojenost s dosaženým stavem, společenskými poměry, situací. S tím souvisí i úsilí měnit, přetvářet, zlepšovat, kultivovat poměry, realitu.

Překračováním podmínek rozumíme především odstraňování objektivních vlivů, vyvolávání v život jiných, nových podmiňujících faktorů, vymaňování se z vlivu některých podmiňujících činitelů, získávání vyššího stupně emancipace, svobody atp.

Prostředkem překračování objektivních podmínek ve válce mohou být např. přezbrojování, změny organizační struktury, nové způsoby a metody vedení ozbrojeného zápasu, nové metody výchovy a výcviku, řízení a velení atp.

V neposlední řadě velitelé, štáby a vojska svou činností vytvářejí, vyvolávají v život změny v objektivní realitě — přírodě i společnosti a v důsledku toho **vyvolávají vznik nových objektivních podmínek.**

Konkrétní projevy vytváření nových objektivních podmínek představují např. takové jevy, jako: změna struktury podmiňujících činitelů, zvýšení, popřípadě snížení jejich četnosti, změna úlohy a funkcí,

zmenšování závislosti člověka na jedné a prohlubování závislosti člověka na jiných podmínkách atp.

V této souvislosti je nutné připomenout, že každé přijaté a realizované rozhodnutí vytváří zcela novou situaci, mění konstelaci podmiňujících vlivů, ovlivňuje, determinuje nejen činnost druhých, ale i nás samotných. Tím se současně relativně uzavírá jeden cyklus poznávání, respektování, využívání, kladení odporu, usměrňování, překračování a vytváření nových podmiňujících činitelů a otevírá cyklus nový, který má povahu pohybu, vývoje po dialektické spirále, příznačné pro dialektickou negaci.

Při nesprávném posuzování a hodnocení úlohy objektivních podmínek a subjektivního činitele v ozbrojeném zápase hrozí dvojí nebezpečí pro praktickou činnost, jedním z nich je fatalismus, druhým subjektivismus a s ním spjatý voluntarismus.

Projevy fatalismu v činnosti subjektu spočívají v absolutizování, neúměrném zveličování úlohy vlivu objektivních podmínek na praktické jednání velitele; při současném ignorování, nedoceňování úlohy subjektivních činitelů; odsuzování subjektivních činitelů do postavení pasivní, trpné, otrocké závislosti a podrobenosti na objektivních podmínkách; zřekání se odpovědnosti za běh událostí; přenášení odpovědnosti na vnější podmínky, vlivy, činitele apod.

Naopak pro subjektivismus a s ním obvykle spjatý voluntarismus je příznačné mj. ničím neopodstatněné zveličování, absolutizování úlohy subjektivních činitelů; popírání, nerespektování, ignorování vlivu, úlohy objektivních podmínek; uznávání ničím neomezené, absolutní svobody rozhodování a jednání oprostě od jakýchkoli vnějších podmínek a vlivů; ignorování a nerespektování reálných podmínek a předpokladů při rozhodování; přeceňování vůle, subjektivních úmyslů odtržených od objektivních podmínek, stavění si nereálných cílů, předsevzetí atp.